

poljoprivrede (prostorna pokretljivost bez deagrarizacije).

Poglavlje *Neke implikacije pokretljivosti poljoprivrednog stanovništva u Jugoslaviji* govori o stvaranju staračkih poljoprivrednih domaćinstava i domaćinstava bez omladine te obrađuje problematiku međuseljačkog zakupu i kupoprodaje zemlje, i socijalno-ekonomsku diferencijaciju gospodarstva u poljoprivredna, mješovita, nepoljoprivredna i staračka.

Četvrto poglavlje obrađuje *Tendencije pokretljivosti poljoprivrednog stanovništva Jugoslavije i promena u agrarnoj strukturi u narednom periodu*, i to u odlasku s gospodarstva i u zapošljavanju poljoprivrednika u društvenoj privredi uz ostajanje na posjedu, zatim tendencije smanjivanja apsolutnog broja poljoprivrednog stanovništva, porasta zemljišnih površina društvenog sektora poljoprivrede, te tendencije budućih promjena agrarne strukture i promjena u proizvodnji individualnih gospodarstva.

U *Zaključnom razmatranju* autor ističe da emigracioni rajon obuhvaća 50% teritorija Jugoslavije. U njemu živi 31% ukupnog stanovništva, a posjeduje samo 14% od ukupne vrijednosti osnovnih društvenih sredstava privrede. Imigracioni rajon obuhvaća 22% od ukupne površine zemlje, 40% od ukupnog stanovništva i 66% ukupne vrijednosti osnovnih sredstava. Preostali teritorij jest područje u kojemu se održava broj stanovnika na razini prirodnog priraštaja. Nadalje, u nas najznačajniji oblik migracija jest odlazak poljoprivrednika s posjeda. Tako je u razdoblju 1949—1970. individualna gospodarstva napustio kontingent u visini 23-godišnjeg prirodnog priraštaja. Iako su migracije pozitivna kretanja u agrarnoj i društvenoj strukturi, aktivna intervencija društva (izražena kroz brže podruštvljavanje poljoprivredne proizvodnje i površina) može potaknuti poljoprivrednike da ostanu na posjedu i u selu, a da kooperacijom i udruživanjem povećavaju svoj dohodak i standard života.

U prilogu je objavljen komparativni dio *»Osnovne strukturne promene u poljoprivredama nekih drugih zemalja.«*

Da rezimiramo. Ova je knjiga još jedan koristan i dobrodošao rad poznatog agrarnog ekonomiste i plodnog znanstvenika (prof. dr Petar Marković dosada je objavio 30 knjiga, od kojih su 11 udžbenici).

Ruža First-Dilić

Borislav Dimković

SELJASTVO I KOMUNISTI NA SELU

Centar za političke studije i društveno-političko obrazovanje, Novi Sad 1973, 209 stranica

Iako se ruralna sociologija potvrđuje kao jedno od najvitalnijih istraživačkih područja jugoslavenske sociologije uopće, još su uvijek relativno rijetki radovi (osobito opsežniji i temeljitiji) koji se bave političkim životom našeg sela. Posebno su rijetka empirijska istraživanja ove problematike.

Docent Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, dr B. Dimković, jedan je od malog broja naših sociologa koji su se u okviru svog bavljenja ruralnom sociologijom opredjelili za proučavanje odnosa (suvremene jugoslavenske) politike i seljaštva (ili obratno). Njegova knjiga *Seljaštvo i komunisti na selu* predstavlja, u biti, tekst doktorske disertacije što ju je obranio 1972. na Fakultetu političkih nauka u Beogradu.

Sadržaj knjige preciznije je određen njezinim podnaslovom — *Empirijsko istraživanje o učešću seljaka u Savezu komunista Vojvodine* — nego samim naslovom, koji nedovoljno jasno govori o prirodi ovoga rada. Izabrani naslov najpotpunije je opravdan prvim od ukupno sedam poglavlja: u tom su poglavlju razmotreni »Teorijski principi i politička praksa KPJ—SKJ u oblasti agrarnog i seljačkog pitanja (1919—1970)«, i to posebno predratnom, ratnom i poslijeratnom periodu (poslijeratni je podijeljen u dva uža razdoblja: 1945—1957. i 1957—1970).

Glavninu sadržaja Dimkovićeve knjige čine tri poglavlja u kojima je iznio rezultate svog empirijskog istraživanja. To su poglavlja »Opšti metodološko-teorijski pristup«, »Seljaci u socijalnoj strukturi Saveza komunista Vojvodine« i »Učešće seljaka u političkom radu Saveza komunista Vojvodine«. Kako sam autor kaže, »istraživanje je, u pogledu primene istraživačkih postupaka, bilo kompleksno. Promene strukture i odnosi, koji predstavljaju predmet istraživanja, posmatrani su istovremeno primenom više istraživačkih postupaka. Primenjeni su i ekstenzivni i intenzivni istraživački postupci«. Izvršen je popis oko četvrtine seljaka — članova SKV, korišteni su statistički podaci, rezultati ranijih istraživanja socijalne strukture SKV, odgo-

varajući arhivski podaci i dokumentaciona građa, anketirano je 437 seljaka — komunista («Reprezentativnost uzorka obezbeđena već je i činjenicom da je anketiranjem obuhvaćeno preko 10% od ukupnog broja seljaka — članova SK Vojvodine»), 209 bivših članova SK i 343 seljaka koji nikada nisu bili članovi SK. Osim toga, primijenjeni su individualni i kolektivni intervjui, neposredno promatranje, analiza sadržaja zapisnika organizacija SK, izučena socijalna struktura i rad članova rukovodstva svih društveno-političkih organizacija i samoupravnih institucija u promatranim selima, a u pet naselja promatran je politički život i kretanje seljaka — bivših članova SK.

Ovako opsežan istraživački instrumentarij pružio je, naravno, obilje podataka koji — obrađeni i prezentirani u trećem i četvrtom poglavlju — nedvosmisleno potvrđuju hipotezu o neravnopravnom položaju i stalnoj marginalizaciji seljaštva u Savezu komunista na području Vojvodine (a mogu se sa znatnom sigurnošću ekstrapolirati i na čitav SKJ).

U posljednja tri poglavlja autor se upušta u širu analizu i interpretaciju ranije opisanog stanja. U petom poglavlju govori o »Društveno-ekonomskom položaju seljaštva i njegovoj socijalnoj diferencijaciji kao činiocima odnosa seljaštva prema Savezu komunista u Vojvodini«, u šestom zahvaća još širu temu, govoreći o »Seljstvu u agrarnoj politici Saveza komunista«, dok su u sedmom poglavlju sažeta »Zaključna razmatranja«, u kojima su izneseni najvažniji rezultati istraživanja i u kojima je pokazano da su autorove polazne hipoteze potvrđene. Autor bez lažne skromnosti zaključuje da »rezultati istraživanja omogućuju Savezu komunista i njegovim organizacijama da razviju teoriju o agraru i određuju odgovarajuću politiku u oblasti poljoprivrede, sela i seljaštva, koja će omogućiti da se uporedo sa dovršenjem socijalističke revolucije na selu izvrši i povećanje učešća seljaka u članstvu i rukovodstvu Saveza komunista«.

Knjiga sadržava i bibliografski prilog od 450 jedinica, popis objavljenih stručnih i znanstvenih radova autora koji su vezani za probleme poljoprivrede, sela i seljaštva, rezime na ruskom i francuskom jeziku, te bilješku o piscu.

Ivan Magdalenić

E. Dilić, R. First-Dilić, B. Dimković,
V. Đurić, S. Livada, A. Raič

SELO I STARI SELJACI (Istraživanje u opštini Šid)

*Ekonomski institut, Novi Sad 1973,
333 stranice*

Starenje seoskog (osobito seljačkog) stanovništva jedna je od veoma izrazitih socio-demografskih pojava u suvremenoj Jugoslaviji (i ne samo u Jugoslaviji). Tom problemu (u njegovim ekonomskim, socijalnim, socijalno-medicinskim, psihološkim i drugim aspektima) zadnjih se godina posvećuje sve više pažnje, pa i empirijskih istraživanja. Jedno od njih potakla je Skupština općine Šid. Takve inicijative naših političko-teritorijalnih zajednica na žalost dosta su rijetke, pa ova utoliko više zaslužuje pohvalu. Istraživanje je realizirala grupa novosadskih i zagrebačkih sociologa.

Knjiga napisana na temelju provedenog istraživanja sadržava uvod («Opšti metodološko-teorijski pristup») i pet dijelova. U prvom dijelu opisane su »Opšte karakteristike društveno-ekonomskog razvoja opštine Šid«, u drugom »Uzroci nastanka staračkih poljoprivrednih domaćinstava«, u trećem »Staračka poljoprivredna domaćinstva u opštini (rezultati istraživanja)«, u četvrtom »Mogućnosti rešavanja položaja starih seljaka u opštini«, dok peti dio čine statistički prilozi te bibliografija radova (sa 101 jedinicom) o problemu starih ljudi i staračkih domaćinstava u selu (bibliografiju je sabrala Bosiljka Milinković).

Osnovu sadržaja svakog poglavlja čine rezultati anketnog istraživanja provedenog u 464 staračka poljoprivredna domaćinstva i u svih 17 seoskih naselja šidske općine, te sekundarna analiza statističkih podataka iz popisa stanovništva i poljoprivrede, i iz druge dokumentacione građe. Međutim, pored »gole empirije« u knjizi su na pogodan način iskorištene i odgovarajuće šire teorijske spoznaje o tretiranom fenomenu, tako da u tom pogledu rad grupe autora prilično spretna aplikacija teorije u empirijskim istraživanjima. Ako bismo u knjizi tražili slabosti, najprije bismo ih našli u *redaktorskom* dijelu